

Романенко І.В.

Національна академія Служби безпеки України

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ ПОВІТРЯНИХ СУДЕН ЯК ЗАХОДУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРИМУСУ

Стаття присвячена дослідженню правових аспектів застосування безпілотних повітряних суден (БПС) як заходу адміністративного примусу в правоохоронній діяльності. Автор аналізує сучасний стан правового регулювання використання БПС державними органами та пропонує шляхи його вдосконалення. Визначено, що впровадження чітких правових норм щодо застосування БПС сприятиме ефективнішому виконанню завдань держави та захисту прав і свобод громадян. Порівняно з іншими дослідженнями, робота зосереджується на застосуванні БПС у контексті адміністративного примусу, що до цього не було окремим предметом наукових досліджень.

У статті розглянуто повноваження Національної поліції, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України щодо використання БПС для забезпечення безпеки та протидії правопорушенням. Особливу увагу приділено можливостям використання дронів у різних аспектах правоохоронної діяльності, що підкреслює їхню ефективність у попередженні та припиненні правопорушень. Відповідно до норм Закону України «Про Національну поліцію», застосування БПС не визначено окремим поліцейським заходом примусу, а розглядається лише як частина заходу – застосування технічних засобів для фото- та відеозйомки.

Застосування БПС правоохоронними органами має два основні напрями: безпосереднє ведення бойових відповідними підрозділами та попередження і припинення протиправної діяльності, що відповідно до теорії адміністративного права є адміністративним примусом. Законодавство встановлює чіткі підстави та процесуальний порядок застосування заходів припинення, однак порядок і підстави застосування БПС у якості заходу адміністративного припинення не мають відповідного відображення в законах.

Висновки роботи підкреслюють значний потенціал БПС у правоохоронній діяльності завдяки їх технологічним можливостям і ефективності. Законодавство закріплює повноваження Національної поліції, Державної прикордонної служби та Служби безпеки України щодо застосування БПС, але потребує удосконалення шляхом внесення до переліку примусових поліцейських заходів з відповідною деталізацією підстав та порядку такого застосування.

Ключові слова: безпілотні повітряні судна, Служба безпеки України, Національна поліція, адміністративний примус, спеціальні заходи припинення.

Постановка проблеми. Сьогодні безпілотні повітряні судна (БПС) стають невід'ємною частиною сучасної технології безпеки. Різноманітність застосування безпілотних повітряних суден – від активного використання на полі бою для відсічі збройної агресії, знищення живої сили та техніки країни-окупанта, до польотів для задоволення власних творчих потреб – свідчить про велику кількість правовідносин, які потребують належного правового регулювання. Для правової держави особливо важливо встановлення чітких законодавчих засад заходів, які застосовуються державними органами у правоохоронній діяльності. Дослідження сучасного стану правового регулювання застосування БПС державними орга-

нами та наукове обґрунтування пропозицій щодо їх удосконалення підвищить ефективність виконання завдань держави з одного боку та належний захист прав і свобод громадян з іншого.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питань використання безпілотних повітряних суден (безпілотних повітряних апаратів) останнім часом привертає увагу все більшої кількості науковців. Так, питання правового регулювання та окремі аспекти використання БПС висвітлювали в своїх роботах Є.І. Бакутіна, О.В. Явтушенко, К.Ю. Водоласкова, В.В. Сокурченко, О.О. Клімук, Д.В. Лисянська, О.М. Бандурка, С.М. Науменко, Т.В. Шевченко, К.Є. Борова, І.В. Власенко, М.О. Котелюх, А.В. Мовчан,

М.А. Мовчан [1–8]. Проте, питання застосування БПС як заходу адміністративного примусу у правоохоронній діяльності державних органів науковцями не порушувалось.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження правових основ та особливостей застосування безпілотних повітряних суден як заходу адміністративного примусу у правоохоронній діяльності державних органів.

Виклад основного матеріалу. Останні зміни законодавства були спрямовані на удосконалення як загальних засад пов'язаних із застосуванням безпілотних повітряних суден – актуалізовано визначення БПС, введено поняття безпілотна авіаційна система; дистанційний пілот; обладнання для дистанційного керування безпілотним повітряним судном, так і законодавчого регулювання застосування БПС у правоохоронній діяльності та для забезпечення безпеки осіб, захисту об'єктів критичної інфраструктури, важливих державних об'єктів, інтересів суспільства та держави. Так, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування правоохоронними органами безпілотних повітряних суден та протидії їх незаконному використанню» від 13 липня 2023 року [9]. певні органи державної влади наділено правом застосування БПС та визначено підстави їх застосування. При чому слід зазначити, що з БПС пов'язано два окремих заходи – перший, це безпосередньо застосування БПС, другий – застосування засобів для протидії незаконному використанню БПС.

Право застосування та протидії БПС отримали Національна поліція, Державна прикордонна служба України, Служба безпеки України. Військовослужбовці Національної гвардії України отримали право вживати заходів для запобігання, виявлення та припинення порушень порядку та правил використання повітряного простору України експлуатантами безпілотних повітряних суден у районах виконання завдань (тобто виключно протидію незаконному використанню БПС).

Так, Служба безпеки України, набула право використовувати повітряні судна, у тому числі безпілотні, транспортні засоби, що рухаються по поверхні води або під нею, у тому числі дистанційно керовані, з метою забезпечення державної безпеки, а також право використовувати засоби та/або пристрої, призначені для виявлення, припинення порушень порядку та правил використання повітряного простору України експлуатантами БПС, у тому числі перехоплення сигналів дистанційного керування, пошкодження чи зни-

щення таких суден та/або складових частин безпілотних авіаційних систем.

До повноважень Національної поліції віднесено використання, відповідно до покладених на неї завдань, безпілотних повітряних суден, транспортних засобів, що рухаються по поверхні води або під нею, у тому числі дистанційно керовані та право на вжиття заходів для запобігання, виявлення та припинення порушень порядку та правил використання повітряного простору України експлуатантами БПС над визначеною територією чи об'єктом із спеціальним режимом або над місцем здійснення спеціального поліцейського контролю, проведення операцій із припинення правопорушення. Також, уточнено такий превентивний захід поліції, як застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису – дозволено закріплення їх не тільки на однострої, службових транспортних засобах, по зовнішньому периметру доріг і будівель, а й на(у) БПС, суднах чи інших плавучих засобах.

Таким чином, серед правоохоронних органів лише Національна поліція та СБ України отримали право використання не лише БПС, а й водних/підводних безпілотних суден.

Державна прикордонна служба України, відповідно до статті 21-2 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» наділена правом використовувати та застосовувати безпілотні водні, повітряні судна для забезпечення здійснення заходів, спрямованих на забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні, зоні з особливим режимом використання повітряного простору (у тому числі під час реалізації попереджувальних, режимних, організаційних та інших заходів) та для протидії транснаціональній організованій злочинності та іншій злочинній діяльності, що становить загрозу національній безпеці України.

Як бачимо, на відміну від, наприклад, такого заходу примусу як зупинка транспортного засобу, застосування БПС зазначеними органами не має конкретного переліку підстав, а має лише загальний напрям «відповідно до покладених на неї завдань..; з метою забезпечення державної безпеки..; для забезпечення здійснення заходів...» Таке законодавче формулювання спрямоване на максимально ефективно застосування БПС уповноваженими органами в умовах, коли стрімко розширюються як технічні характеристики БПС

так і, відповідно, напрями і можливості їх застосування, адже в сучасних умовах, особливістю діяльності Національної поліції, ДПС України, СБ України є те, що крім реалізації правоохоронної функції, їх підрозділи активно беруть участь у бойових діях щодо відсічі збройної агресії проти України. Не конкретизуючи перелік підстав, законодавець чітко визначив головну умову – в межах виконання завдань, покладених на відповідний орган.

Мовчан А.В., Мовчан М.А. в своєму дослідженні виокремлюють такі можливості використання дронів правоохоронними структурами: запобігання терористичним актам; операції по боротьбі з організованою злочинністю; операції із затримання злочинців і розшуку зниклих людей; обстеження місця злочину; профілактичне відеоспостереження; контроль масових заходів і акцій протесту; забезпечення VIP-зустрічей, зустрічі на найвищому рівні; підтримка оперативного зв'язку; запобігання нелегальній імміграції і контрабанді; спостереження за наземними і морськими лініями регулярних перевезень та транспортними потоками, аналіз причин ДТП; відстеження викрадених автомобілів; боротьба з морськими піратами; запобігання браконьєрству, незаконній розробці надр і вирубці лісів тощо [10, с. 108].

Таким чином, якщо говорити про адміністративно-правовий аспект застосування БПС у правоохоронній діяльності, то в переважній більшості – це заходи адміністративного примусу. В залежності від безпосередньої мети застосування – попередження правопорушення, забезпечення публічної/ державної безпеки або припинення протиправних дій – безпілотні летальні судна є основним або допоміжним заходом адміністративного попередження або заходом адміністративного припинення. Вбачається, що найбільше БПС мають застосування саме з попереджувальною метою. З усієї різноманітності застосування, можна виокремити те, що сама присутність БПС з можливістю відеоспостереження, має потужний превентивний ефект, стримуючи потенційних правопорушників від здійснення протиправних дій. Адже нагляд і потенційне втручання знижують рівень порушень.

На сьогодні вважається актуальним для законодавства теоретичні напрацювання щодо застосування БПС як заходу припинення спеціального призначення. Сталий підхід до класифікації заходів припинення поділяє їх на оперативні (самостійні) заходи, які спрямовані на безпосереднє припинення об'єктивно протиправної поведінки;

заходи забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення та спеціальні заходи припинення. Застосування БПС можливо у всіх трьох випадках.

Як захід забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення, за допомогою БПС отримуються докази як вже вчиненого правопорушення, так і можлива відеофіксація протиправних дій в реальному часі, що значно підсилює рівень доказової бази та сприяє об'єктивності при здійсненні провадження в справах про адміністративні правопорушення.

Одними з найбільш законодавчо врегульованими заходами адміністративного примусу є спеціальні заходи припинення – фізичний вплив (сила), спеціальні засоби та вогнепальна зброя, адже їх застосування може спричинити щонайменше шкоду здоров'ю особі. Застосування БПС, хоч і не зазначено в законі, але вбачається ефективним для припинення відповідних загроз, адже може бути спрямовано на конкретного порушника з можливістю завдання фізичної шкоди і навіть позбавлення його життя. БПС можуть бути оснащені різноманітними засобами впливу – акустичними, світловими, хімічними або засобами для блокування транспортних засобів, для осліплення або дезорієнтації, навіть зброю нелетальної або летальної дії).

Види, порядок, умови і межі застосування таких заходів визначені у статті 43 Порядок застосування поліцейських заходів примусу Закону України «Про Національну поліцію», а саме:

– застосуванню фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї повинно передувати завчасне попередження про намір їх застосування, з наданням достатнього часу на виконання законної вимоги поліцейського. Без попередження фізична сила, спеціальні засоби і зброя можуть застосовуватися, якщо зволікання може спричинити посягання на життя та здоров'я особи чи та/або поліцейського або інші тяжкі наслідки, або в ситуації, що склалася, таке попередження є невинуватим або неможливим;

– заборонено застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї до жінок з явними ознаками вагітності, малолітніх осіб, осіб з явними ознаками обмежених можливостей або старості, крім випадків учинення ними збройного чи групового нападу, учинення збройного опору поліцейському, що загрожує життю і здоров'ю інших осіб або поліцейських, якщо відбити такий напад або опір іншими способами і засобами неможливо;

– вид та інтенсивність застосування заходів примусу визначаються з урахуванням конкретної ситуації, характеру правопорушення та індивідуальних особливостей особи, яка вчинила правопорушення;

– поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю тільки з метою заподіяння особі такої шкоди, яка є необхідною і достатньою в такій обстановці, для негайного відвернення чи припинення збройного нападу;

– поліцейські зобов'язані надавати невідкладну медичну допомогу особам, які постраждали в результаті застосування заходів примусу;

– поліцейські зобов'язані повідомити письмово свого керівника про застосування фізичної сили, спеціальних засобів, вогнепальної зброї, який у свою чергу зобов'язаний повідомити про це уповноваженого прокурора, а у разі заподіяння особі поранення або каліцтва, керівник такого поліцейського, у свою чергу, зобов'язаний поінформувати центральний орган управління поліції та відповідного прокурора.

Виходячи з норм Закону України «Про національну поліцію», застосування БПС не визначено окремим поліцейським заходом примусу; а лише як частина заходу – застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису. Маючи більші можливості ніж вогнепальна зброя щодо, наприклад, ураження людини, законодавство не визначає ні підстав ні порядку застосування БПС у якості заходу припинення протиправної поведінки.

Отже, застосування БПС правоохоронними органами має два основні напрями – безпосереднє ведення бойових дій та попередження та припинення протиправної діяльності. Останнє, відповідно до теорії адміністративного права, є адміністративним примусом. І, якщо заходи адміністративного попередження, як правило, не мають чіткої процесуальної регламентації

у зв'язку з тим, що не виконують функцію покарання особи, до якої застосовуються, то для застосування заходів припинення законодавство встановлює чіткі підстави та процесуальний порядок застосування для кожного заходу. Порядок і підстави застосування БПС у якості заходу адміністративного припинення не має відповідного відображення в законах.

Висновки. Безпілотні повітряні судна мають значний потенціал у правоохоронній діяльності завдяки їх технологічним можливостям і ефективності у різних ситуаціях. На сьогодні, повноваження щодо застосування БПС та засобів протидії їх незаконному використанню Національною поліцією, ДПС України, СБ України закріплено на рівні законів України, що є основою для створення дієвої системи використання БПС з метою попередження та припинення протиправних діянь. Саме ця мета обґрунтовує виокремлення в теорії адміністративного права окремого заходу адміністративного примусу – застосування БПС як заходу адміністративного попередження – якщо мета попередження правопорушення, забезпечення публічної та державної безпеки, особистої безпеки громадян. Та заходу адміністративного припинення, якщо застосування БПС має на меті припинення об'єктивно протиправних дій. В останньому випадку, безпілотники можуть застосовуватись також як захід припинення спеціального призначення, коли їх застосування може завдати фізичної шкоди правопорушнику, а у крайніх випадках – і позбавити його життя. Аналіз законодавства засвідчив необхідність внесення застосування БПС до переліку примусових поліцейських заходів, з відповідною деталізацією підстав та порядку такого застосування. Таким чином, теоретичне обґрунтування законодавчого врегулювання підстав та порядку застосування БПС як заходу припинення спеціального призначення вважається актуальним напрямом для подальших наукових досліджень.

Список літератури:

1. Бакутін Є.І. Напрями вдосконалення законодавчого регулювання використання БПС в діяльності Національної поліції України. *Держава і право*: зб. наук. праць. Юрид. і політ. науки. 2017. Вип. 77. С. 307–320.
2. Явтушенко О. В. Проблеми та перспективи правового режиму безпілотних літальних апаратів в Україні. *Право і суспільство* № 2 / 2023. Т. 2. С. 120–127.
3. Водоласкова К.Ю. Правове регулювання застосування безпілотних літальних апаратів (систем) та дронів. *Правова парадигма відновлення України: проблеми та перспективи*: [Матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 23 лютого 2024 р.]. С. 27–29.
4. Сокурєнко В.В. Правове регулювання використання безпілотних літальних апаратів у світовій практиці: вектор для України. *Авіація, промисловість, суспільство*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кременчук, 12 трав. 2022 р.). Харків: ХНУВС. 2022. С. 47–49.

5. Клімук О.О., Лисянська Д.В. Правове регулювання БПС в Україні та США: порівняльно-правовий аспект. *Аеро-2022. Повітряне і космічне право*: [Всеукраїнська конференція молодих вчених та студентів, м. Київ, Національний авіаційний університет, 25–26 листопада 2022 р.]. С. 1.71–1.75.

6. Бандурка О.М., Науменко С. М., Шевченко Т.В. Нормативно-правове регулювання експлуатації безпілотних авіаційних комплексів при виконанні завдань Національної поліції України. *Вісник Кримінологічної Асоціації України*. 2024. № 1 (31). С. 336–353.

7. Борова К. Є., Власенко І.В. Актуальність дослідження алгоритму застосування БПС при виконанні слідчо-оперативних дій. *Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного стану*: тези доп. учасників наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 7 груд. 2023 р.). Вінниця: ХНУВС, 2023. С. 204–205.

8. Шевченко Т.В., Власенко І.В., Котелюх М.О. Аналіз використання безпілотних літальних апаратів у службово-бойовій діяльності Національної поліції України. *Юридичний бюлетень*. 2023. Вип. 29. С. 459–465.

9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування правоохоронними органами безпілотних повітряних суден та протидії їх незаконному використанню : Закон України від 13.07.2023 № 3232-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023 р., № 84, с. 36, стаття 307. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3232-20#Text> (дата звернення: 30.07.2024).

10. Мовчан А.В., Мовчан М.А. Використання безпілотних літальних апаратів у діяльності правоохоронних органів. *Соціально-правові студії* 2020. Вип. 3 (9). С. 104–110.

Romanenko I.V. PECULIARITIES OF LEGAL REGULATION OF THE USE OF UNMANNED AERIAL VEHICLES AS A MEASURE OF ADMINISTRATIVE COERCION

The article is devoted to the study of legal aspects of the use of unmanned aerial vehicles (UAVs) as a measure of administrative coercion in law enforcement activities. The author analyzes the current state of legal regulation of the use of BPS by state bodies and suggests ways to improve it. It was determined that the implementation of clear legal norms regarding the use of BPS will contribute to more effective performance of state tasks and protection of citizens' rights and freedoms. Compared to other studies, the work focuses on the application of BPS in the context of administrative coercion, which was not a separate subject of scientific research until then.

The article examines the powers of the National Police, the Security Service of Ukraine, and the State Border Service of Ukraine regarding the use of BPS to ensure security and combat crimes. Special attention is paid to the possibilities of using drones in various aspects of law enforcement activities, which emphasizes their effectiveness in preventing and stopping crimes. According to the norms of the Law of Ukraine «On the National Police», the use of BPS is not defined as a separate coercive police measure, but is considered only as a part of the measure – the use of technical means for photo and video recording.

The use of BPS by law enforcement agencies has two main directions: direct combat by relevant units and prevention and cessation of illegal activities, which according to the theory of administrative law is administrative coercion. Legislation establishes clear grounds and procedural procedure for applying termination measures, however, the procedure and grounds for applying BPS as a measure of administrative termination are not reflected in the laws.

The conclusions of the work emphasize the significant potential of BPS in law enforcement activities due to their technological capabilities and efficiency. The legislation establishes the powers of the National Police, the State Border Guard Service and the Security Service of Ukraine regarding the use of BPS, but needs to be improved by adding to the list of coercive police measures with appropriate detailing of the grounds and procedure for such use.

Key words: *unmanned aircraft, Security Service of Ukraine, National Police, administrative coercion, special termination measures.*